

**PROGRAMY NAUCZANIA
- GŁÓWNE ZAŁOŻENIA,
ZASADY OPRACOWANIA,
WDRAŻANIA I MODYFIKACJI**

**SAMORZĄDOWY OŚRODEK
DORADZTWA METODYCZNEGO
I DOSKONALENIA NAUCZYCIELI
w Kielcach**

Programy nauczania – główne założenia, zasady opracowania, wdrażania i modyfikacji.

Koleżanki i Koledzy Nauczyciele!

przedstawiam Państwu materiał mający na celu przybliżenie aktualnych kwestii związanych z opracowaniem lub adaptacją programu nauczania. Nowa podstawa programowa w szkołach i placówkach oświatowych obowiązuje od 1 września 2017 roku. Stoicie więc Państwo przed decyzją, czy opracować samodzielnie, czy też realizować program innego autora. Ufam, że lektura biuletynu ułatwi Państwu podjęcie decyzji i wskaże niezbędne działania, jakie musicie podjąć jako autorzy programu nauczania.

Barbara Dziejic - doradca metodyczny geografii i przyrody.

Z dniem 1 września 2017 roku nauczyciele uczący w szkołach podstawowych rozpoczęli pracę w klasie siódmej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa nauczyciele zobowiązani są do wdrożenia nowego programu nauczania dla klas VII – VIII.

W latach szkolnych 2017/2018–2020/2021 nauczyciel lub zespół nauczycieli przedstawia dyrektorowi szkoły podstawowej program nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego dla klas VII i VIII. Przepisy art. 22a ust. 4–8 ustawy zmienianej w art. 15, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, stosuje się odpowiednio. ([Art. 293. Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe](#)).

Samodzielne tworzenie programów nauczania nie jest czynnością dowolną i na pewno nie powinien to być proces intuicyjny. Podlega on określonym procedurom prawnym.

Aktualne przepisy definiują program nauczania w sposób następujący. Program nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego to **opis sposobu realizacji celów wychowania lub kształcenia oraz treści nauczania ustalonych odpowiednio w podstawie programowej** wychowania przedszkolnego lub podstawie programowej kształcenia ogólnego dla danego etapu edukacyjnego lub opis sposobu realizacji celów kształcenia oraz treści nauczania zajęć edukacyjnych, dla których nie została ustalona podstawa programowa kształcenia ogólnego, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania, o którym mowa w art. 22a ust. 7; ([Art. 3. ust. 13b Ustawa o Systemie Oświaty](#)).

Przytoczona ustawa określa dalszą drogę nauczyciela w związku z wdrożeniem programu nauczania.

Art. 22a ust.1. Nauczyciel lub zespół nauczycieli przedstawia dyrektorowi przedszkola lub szkoły program wychowania przedszkolnego lub program nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego na dany etap edukacyjny.

Art. 22a ust.4. Program wychowania przedszkolnego i programy nauczania, o których mowa w ust. 1 i 3, mogą obejmować **treści nauczania wykraczające poza zakres treści nauczania ustalonych w podstawie programowej** wychowania przedszkolnego, treści nauczania ustalonych dla danych zajęć edukacyjnych w podstawie programowej kształcenia ogólnego albo treści nauczania ustalonych w formie efektów kształcenia dla danego zawodu w podstawie programowej kształcenia w zawodach.

Art. 22a ust.5. Program wychowania przedszkolnego i programy nauczania, o których mowa w ust. 1 i 3, **powinny być dostosowane do potrzeb i możliwości uczniów, dla których są przeznaczone.**

Art. 22a ust.6. Dyrektor przedszkola lub szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, **dopuszcza do użytku** w danym przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej, danej innej formie wychowania przedszkolnego lub szkole przedstawiony przez nauczyciela lub zespół nauczycieli odpowiednio program wychowania przedszkolnego lub programy nauczania, o których mowa w ust. 1 i 3.

Art. 22a ust.7. Dopuszczone do użytku w danym przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej, danej innej formie wychowania przedszkolnego lub szkole programy wychowania przedszkolnego lub programy nauczania, o których mowa w ust. 1 i 3, stanowią odpowiednio zestaw programów wychowania przedszkolnego lub szkolny zestaw programów nauczania.

Dyrektor przedszkola lub szkoły jest odpowiedzialny za uwzględnienie w zestawie programów wychowania przedszkolnego i szkolnym zestawie programów nauczania całości odpowiednio podstawy programowej wychowania przedszkolnego lub podstawy programowej kształcenia ogólnego ustalonej dla danego etapu edukacyjnego, a w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe – także całości podstawy programowej kształcenia w zawodach, w których kształci szkoła ([Art. 22a. Ustawa o Systemie Oświaty](#)).

Nie ma określonego czasu, do kiedy program ma być dopuszczony. Wydaje się zasadne, by odbyło się to we wrześniu, gdy rozpoznane zostaną potrzeby i możliwości uczniów po przeprowadzeniu diagnozy. Ostateczną decyzję podejmuje dyrektor szkoły lub placówki. Z uwagi na to, że pojawia się tu pewien problem, nauczyciel może zdiagnozować powtarzalne przypadki, do których przygotowuje odpowiednie metody pracy. Taką możliwość wskazuje Heliodor Muszyński. „Pewnym sposobem radzenia sobie z dezaktualizacją diagnoz jest wyłanianie na ich podstawie określonych tendencji przemian badanych rzeczy, a więc ustalanie prognoz. Znajduje tutaj zastosowanie procedura ekstrapolacji, w myśl której jeżeli dysponujemy informacjami o danym stanie rzeczy w kilku kolejno następujących po sobie punktach czasowych, możemy zasadnie przewidywać, jak będzie się on przedstawiał w punkcie po nich następującym”.

Hanna Komorowska stwierdza, że „autonomiczny udział autora programu polega na wprowadzeniu nowych koncepcji, celów czy treści, które nie okażą się sprzeczne z zawartością podstawy programowej, a które w spójny, interesujący sposób ją uzupełnią, bądź wskażą pedagogiczne wartościowe sposoby realizacji tych celów”.

Zgodnie z wymaganiami art. 22a. Ustawy o Systemie Oświaty tworzenie programu nauczania powinno rozpocząć się od sformułowania celów kształcenia i wychowania. W pierwszej kolejności należy sięgnąć po zapisy z podstawy programowej przedmiotu

w części *Cele kształcenia – wymagania ogólne* oraz pamiętać o umiejętnościach ponadprzedmiotowych i celach ogólnych zapisanych na wstępie podstawy programowej. Na tym etapie nauczyciel podejmuje decyzję, czy rozszerza program o dodatkowe cele kształcenia lub wychowania. Kolejny krok związany jest z przypisaniem treści nauczania do zaplanowanych celów kształcenia. Nauczyciel może rozszerzyć treści zawarte w podstawie programowej, uszczegóławiając je, lub ograniczyć się tylko do treści zawartych w ministerialnym dokumencie. Kolejnym krokiem nauczyciela jest opisanie sposobu realizacji celów wychowania lub kształcenia, czyli szukanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób zaplanuję i przeprowadzę zajęcia, aby uczniowie mogli się nauczyć tego, co zapisane w podstawie programowej. Są to wszelkie działania podejmowane przez nauczyciela, a służące osiągnięciu celów przez uczniów. „Każdy nauczyciel, korzystając z różnorodnych propozycji metodycznych, powinien stworzyć swoją własną, przemyślaną filozofię nauczania z maksymalnie różnorodnym i bogatym katalogiem metod i form pracy, poprzedzoną diagnozą zespołu klasowego”. Tworząc ten element programu nauczania należy pamiętać o analizie sugestii zawartych w „warunkach i sposobie realizacji” zapisanych w podstawie programowej do każdego przedmiotu.

Nauczyciele – twórcy programów nauczania często rozszerzają strukturę programu o dodatkowe elementy, które związane są z procesem edukacyjnym.

Proponowana przykładowa struktura programu:

1. szczegółowe cele kształcenia i wychowania,
2. treści zgodne z treściami nauczania zawartymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego,
3. sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów oraz warunków, w jakich program będzie realizowany,
4. opis założonych osiągnięć ucznia,
5. propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia.

Hanna Komorowska przedstawia zestaw pytań kontrolnych dla autorów programu, który może pomóc twórcy programu lub odbiorcy w ocenie programu nauczania:

„1. Czy program zawiera metryczkę informującą:

- jakiego przedmiotu lub bloku przedmiotowego dotyczy,
- dla jakiego typu szkoły i etapu edukacyjnego został przygotowany,
- dla jakiego wymiaru godzin nauki jest przeznaczony,

- przez kogo został opracowany,
 - kto jest właścicielem autorskich praw majątkowych?
2. Czy program zawiera informacje:
- na jakich podstawach teoretycznych się opiera,
 - jakie koncepcje pedagogiczne mu przyświecają,
 - co jest wyróżnikiem, a więc co czyni go programem autorskim?
3. Czy program zawiera informacje:
- z myślą o jakich uczniach został opracowany,
 - z myślą o jakich nauczycielach został przygotowany,
 - z myślą o jakich warunkach lokalowo-organizacyjnych został opracowany?
4. Czy program zawiera wykaz celów nauki, ze szczególnym uwzględnieniem wszystkich celów zawartych w podstawie programowej, celów dodatkowych, uzupełniających w stosunku do podstawy?
5. Czy program zawiera wykaz treści nauczania ze szczególnym uwzględnieniem
- wszystkich treści kształcenia wskazanych w podstawie programowej
 - treści dodatkowych, niewymienionych w podstawie, lecz spójnych z ową podstawą i zawartymi w niej celami?
6. Czy program zawiera informacje:
- jak osiągnąć cele nauczania,
 - jakie stosować metody, formy, techniki i środki nauczania,
 - jakie materiały nauczania (podręczniki, książki pomocnicze) najlepiej wspomagają osiągnięcie założonych celów?
7. Czy program zawiera informacje:
- jak przedstawiają się założone osiągnięcia uczniów,
 - jaką proponuje procedurę oceniania uczniów w toku kontroli bieżącej (wspierającej) i globalnej(całościowej),
 - jakie są kryteria tej oceny,
 - jakie są sposoby i narzędzia tej oceny?
8. Czy program zawiera informacje:
- jak można go modyfikować w zależności od sytuacji dydaktycznej,
 - jak przedstawiają się przykładowe zajęcia prowadzone według tego programu,
 - jak przedstawiają się przykładowe techniki oceniania czy też całe testy?"

Takie pytania mogą być przydatne autorowi programu przy sprawdzeniu, czy program zawiera wszystkie podstawowe elementy struktury, czy odpowiada wymogom formalnym

i merytorycznym, czy zawiera elementy dodatkowe. Może uzmysłwić twórcy i odbiorcy potrzebę równoważenia elementów programu.

Obecnie nauczyciel ma trzy drogi pozyskania programu nauczania.

Nauczyciel może

1. opracować program samodzielnie lub we współpracy z innymi nauczycielami.
2. zaproponować program opracowany przez innego autora (autorów).
3. zaproponować program opracowany przez innego autora (autorów) wraz z dokonanymi zmianami.

Należy pamiętać, że zaproponowany przez nauczyciela program musi być dostosowany do potrzeb i możliwości uczniów, dla których jest przeznaczony.

Przystępując do opracowania lub adaptacji programu nauczania, nauczyciel powinien poszukać odpowiedzi na następujące pytania.

Cztery najważniejsze pytania, na które powinien odpowiadać program

Po co uczyć?	Cele nauczania
Czego uczyć?	Treści nauczania
Jak uczyć?	Metody, formy pracy, środki dydaktyczne
Jak oceniać?	Sposoby oceniania, kryteria oceniania

Gdzie należy szukać odpowiedzi na te pytania?

Po co uczyć?	Podstawa programowa
Czego uczyć?	
Jak uczyć?	Program nauczania
Jak oceniać?	

Informacje zawarte w podstawie programowej w nie powinny podlegać istotnym modyfikacjom, mogą jedynie zostać rozszerzone o cele i treści, które nauczyciel chce realizować, mając wiedzę w tym zakresie po przeprowadzonej diagnozie. Natomiast metody i formy pracy oraz sposoby i kryteria oceniania powinny być charakterystyczne dla danego nauczyciela czy szkoły, wiązać się ze stylem pracy realizatora programu, jego kompetencjami i doświadczeniem zawodowym.

Podejmując się modyfikacji programu nauczania nauczyciel powinien poddać go ocenie pod kątem

- zgodności z **podstawą programową**,
- struktury,
- poprawności merytorycznej i metodycznej,
- stopnia dostosowania do
 - potrzeb i możliwości uczniów,
 - warunków wdrażania,
 - preferencji nauczyciela.

Zakres modyfikacji:

- Z programu innego autora możemy usunąć tylko cele i treści **wykraczające poza podstawę**.
- Przy dodawaniu **dodatkowych celów i treści** zachowajmy daleko idącą ostrożność, zadając sobie pytania, **dlaczego** chcemy je dodać .
- Niedoceniane są modyfikacje w zakresie **metod i form pracy** oraz **sposobów oceniania**. Dzięki takim zmianom można nadać programowi bardziej swoisty charakter, uatrakcyjnić zajęcia naszego przedmiotu, dostosować do warunków, bazy, środowiska oraz rozwinąć u uczniów cenne umiejętności.

Zwracając się do dyrektora o dopuszczenie do użytku szkolnego **programu innego autora (autorów) wraz z modyfikacjami** należy

- podać autora programu,
- opisać **zakres** modyfikacji programu wraz z **uzasadnieniem** wprowadzonych zmian.

Przykładowy opis zakresu modyfikacji

W programie dokonano zmian w zakresie treści. Usunięto moduł ... wykraczający poza podstawę programową, a w jego miejsce rozbudowano moduł dotyczący Mapy Polski. W związku z tą zmianą poszerzono część „Sposoby osiągnięcia celów”, wprowadzając metodę projektu edukacyjnego. Uwzględniono w tym dziale także potrzeby uczniów i zasoby pracowni geograficznej. Część dotyczącą oceniania wzbogacono o elementy oceniania kształtującego.

W uzasadnieniu krótko piszemy, dlaczego - naszym zdaniem - wprowadzenie zmian będzie korzystne dla uczniów, np.

- odpowiada ich potencjałowi,
- jest zgodne z ich profilem kształcenia,
- odpowiada zainteresowaniom uczniów,

- uatrakcyjnia lekcje i wzmacnia motywację uczniów do nauki,
- dostosowuje program do bazy i wyposażenia szkoły,
- wykorzystuje zasoby lokalnego środowiska (np. znane obiekty kulturalne, potencjał naukowy ośrodka akademickiego itp.),
- pozwala rozwinąć cenne umiejętności przydatne w życiu (jakie?)
- jest konieczne, by uczniowie poradzili sobie na dalszych etapach kształcenia.

Bibliografia:

1. Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, WSiP Warszawa 1999.
2. Muszyński H., *Diagnoza edukacyjna i jej miejsce w praktyce i teorii pedagogicznej* [w:] *Perspektywy diagnozy edukacyjnej*, redakcja naukowa B. Niemierko, E. Kowalik, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 1998.
3. *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*. Praca zbiorowa ORE.
4. Wragg E.C., *Trzy wymiary programu*, WSiP Warszawa 1999.